

Nous reptes en els rols de la masculinitat: perdre la por a sortir dels arquetips virils

Els canvis en els rols dels sexes experimentats al llarg del segle XX se solen analitzar des del punt de vista de les llibertats aconseguides per les dones i, en menor mesura, pel col·lectiu LGTB. Però en aquestes transformacions també hi intervé un altre actor. Perquè entre l'emancipació dels sexes ocults i la resistència a perdre la posició dominant, els homes heterosexuales també estan construint una nova manera d'entendre la masculinitat.

Escriure aquest article em situa en una contradicció important. Sempre he pensat que els nous rols de la masculinitat els han de dissenyar els homes. Com a dona feminista sé de la importància de construir allò propi. Però malgrat això, he escrit aquestes reflexions pensant que poden ser útils per alguns homes, especialment aquells que s'estan plantejant una nova manera de viure i de relacionar-se en aquest món canviant.

Tenint en compte això, plantejem una reflexió sobre com els canvis socials realitzats per les dones han esperonat molts homes a replantejar-se el seu rol i imaginar unes noves masculinitats. Al mateix temps, analitzem diferents aspectes per entendre la pervivència d'alguns dels arquetips virils, posant al descobert creences que, de forma subtil, han condemnat molts homes a reproduir uns patrons de comportament altament nocius per si mateixos, per la resta d'homes, per les dones, per les nenes i nens i per la humanitat en general. Finalment, us proposem aproximar-nos als paradigmes de la violència masclista per poder desvetllar els mites que la sostenen i la fan possible.

La renúncia al poder atorgat; la recerca de la pròpia autoritat

Les dones, en la lluita per aconseguir la igualtat civil, han hagut de fer una profunda revisió sobre els manaments patriarcals, creant uns paradigmes que donessin sentit a una nova manera de viure. Aquests processos polítics han estat arriscats per moltes

Beatriu Masia
Tamaia. Viure sense violència
tamaia@tamaia.org

L'arquetip viril ha carregat els homes de tota mena de mites, creences i estereotips que constitueixen una càrrega amb la qual han de viure per a ser considerats homes

dones en la mesura que es construeixen i reconstrueixen elles mateixes. I malgrat totes les dificultats, aquesta ha estat i continua sent una iniciativa vàlida, ja que cada vegada hi ha més dones que agafen aquest camí.

En els darrers anys, alguns homes han volgut saber com s'ha fet aquest treball. Certament, no són la majoria, però cada vegada n'hi ha més que perden la por a trencar amb uns manaments patriarcal que també els constrenyen. I és que l'arquetip viril ha carregat als homes de tota mena de mites, creences i estereotips —com haurien de ser, pensar, sentir, actuar...— que constitueixen una càrrega amb la qual han de viure per a ser considerats homes.

Les grans revolucions en l'àmbit dels drets civils i la incorporació massiva al treball assalariat de les dones ha tingut un fort impacte sobre el col·lectiu masculí, ja que en molts casos s'han vist abocats a fer uns canvis que possiblement no tenien previstos. De ben segur que aquest fet els ha creat incomoditat, disconformitat i en molts casos odi cap a les i els promotors dels mateixos, però també ha facilitat que alguns homes s'obrissin a establir nous patrons de comportament i de relació, amb beneficis per a les dues parts.

En un estudi realitzat al País Basc en relació a la igualtat, veiem com «un 77% dels homes (enfrent d'un 86% de les

dones) concedeix molta o bastant importància a la igualtat de dones i homes, mentre que un 79% dels homes (enfrent d'un 88% de les dones) considera que s'haurien de prendre mesures a favor de la igualtat. (...) Per la gran majoria dels homes, que assumeixin les següents actituds els sembla un mètode efectiu per disminuir o per fer desaparèixer les desigualtats entre els sexes: compartir les tasques domèstiques donant exemple a fills i filles (94%); considerar les dones com els seus iguals, donant valor als seus desitjos, opinions, feines, etc. (93%); ser crítics amb els comportaments poc respectuosos envers les dones que tinguin els companys i amics (92%); assumir que la igualtat té beneficis per ells (88%); i ser actius en la defensa dels drets de les dones (89%).»¹

D'aquesta manera, ens trobem davant d'una opinió pública que ens fa pensar que les polítiques d'igualtat són desitjables per als homes i, per tant, aquests estan disposats a exercir els nous rols que se'n deriven. Però alhora, altres dades estadístiques del mateix estudi donen informacions diferents. A tall d'exemple, «els homes de la Unió Europea només dediquen 7 hores setmanals a les feines domèstiques, independentment de la tipologia de jornada laboral

que tinguin. Les dones dediquen 35 hores setmanals si tenen jornada parcial i 24 si treballen a jornada completa. El repartiment desigual de les feines domèstiques i de la cura també es visualitza a través del temps dedicat a la cura de la gent gran, en la qual els homes hi dediquen 0,58 hores setmanals enfront a les 1,57 hores de les dones. De la mateixa manera, el temps mitjà dedicat a la cura de les criatures és de 2 hores entre els homes enfront a les 4,1 hores entre les dones. Aquesta darrera dada és significativa, ja que el major canvi en la implicació dels homes en la cura s'ha produït en l'atenció als fills i filles, sense que aquesta major dedicació hagi derivat en un canvi de tendència en altres tasques relacionades amb la cura.»² Per tant, veiem que hi ha una diferència important entre l'opinió i la realitat, és a dir, el discurs teòric està plenament assimilat, però aquest no es posa en pràctica en el terreny de les accions personals, especialment les que tenen a veure amb el món de la cura.

D'altra banda, també sembla que s'estan produint canvis en relació a la utilització del poder i l'ús de la violència, com ho demostra la creació de diferents grups d'homes contra la violència vers les dones. Però alhora, la pervivència

1 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

2 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

El discurs teòric de la igualtat està assimilat però no es posa en pràctica en el terreny de les accions personals, especialment les que tenen a veure amb el món de la cura

de les agressions masclistes en l'àmbit públic i privat continua generant una gran quantitat de dolor i destrucció —i també de despeses— arreu del planeta. És cert que per eradicar la violència i aconseguir una equitat plena hem de treballar conjuntament dones i homes. Però ara per ara, els homes com a col·lectiu hi tenen una responsabilitat major.

Per experiència, sabem que tot procés de canvi és mogut per la necessitat. Però també sabem que sense voluntat no hi ha canvi. Si observem el procés realitzat pel moviment de dones, veiem que aquest ha avançat cap a la seva emancipació des del reconeixement propi com a col·lectiu oprimint per una estructura de poder simbòlic i fàctic que les considerava inferiors només per ser del sexe femení. Aquesta presa de consciència ha estat fruit d'un llarg procés de reflexió sobre les vulneracions dels drets de les dones, el qual ha permès conèixer les nostres vulnerabilitats i transformar-les en resistències per aconseguir la igualtat de drets en la diversitat. Així ho explica la psicòloga Raquel Ecurriol quan diu que «el col·lectiu masculí sovint s'enfronta a les possibilitats de canvi social estructural a través de les seves resistències, obviament i invisibilitzant les seves vulnerabilitats. Des d'aquest lloc, el sexe masculí no es permet el reconeixement de

les seves capacitats transformadores i per tant és difícil que es pugui donar un canvi profund, responsabilitat del qual sempre en serà el col·lectiu que ha d'iniciar per voluntat pròpia aquest canvi.» Per tant, una qüestió que s'haurien de plantejar els homes com a col·lectius diversos i complex és quina és la seva voluntat en el procés de construcció de noves masculinitats i si estan disposats a arriscar-se. Això vol dir, entre altres coses, deixar d'utilitzar el poder que l'arquetip viril els ha conferit, renunciant als privilegis —estatus polític, social i econòmic i en les relacions interpersonals— i generar espai per construir unes noves formes de relació, amb si mateixos, entre ells i amb la resta de la humanitat.

Ja hi ha molts homes que estan en aquest procés i molts que han experimentat algun dels avantatges que se'n deriven. Possiblement, l'àmbit laboral és el lloc s'ha pogut evidenciar, amb el fet que reclamar la millora de les condicions laborals per a les dones també s'ha traduït en beneficis per ells. Un exemple clar és el del carro per portar el correu, una reivindicació de les dones embarassades que ràpidament va fer seu tot el col·lectiu femení i posteriorment molts homes també van reclamar per a ells. Els primers en fer-ho es van arriscar a ser considerats dèbils i per tant, propers al món de les dones,

ja que, com sabem, la força és un dels adjectius que defineix l'arquetip viril per excel·lència.

De la mateixa manera, la reivindicació per part de les dones de disposar de temps per a la cura de les persones —nenes i nens, gent gran i dependents— ha fet que aquest dret hagi sigut vist com a desitjable per alguns homes. És cert que el percentatge d'homes que demanen aquests permisos encara és molt baix i que pràcticament queden reduïts de forma exclusiva a la cura de criatures. Però podem esperar que a mesura que es dilueixi la segregació laboral i es valoritzin les tasques de cura, els homes s'afegeixin a aquest sector tenint també efectes positius en l'esfera privada. A més, a mesura que més homes s'aproximin a les tasques de cura facilitaria un dels reptes més difícils en els nous rols de masculinitat: perdre la por al contacte directe amb el món dels afectes, de la vulnerabilitat, de la dependència i de les emocions positives que genera l'atenció de la vida. Amb tot, segurament, també ens hem de preguntar si aquestes aproximacions responen a una necessitat de ser acceptats en el marc de les relacions interpersonals i de parella, ja que cada vegada hi ha menys dones disposades a compartir amb homes que no volen compartir.

Un altre factor important en aquest procés de canvi té a veure amb la pre-

» Cada vegada hi ha menys dones disposades a compartir amb homes que no volen compartir. Això també ajuda al canvi de mentalitat de molts homes

ocupació que molts homes, sobretot els joves, tenen sobre la cura del seu cos. Els nois adolescents pregunten a les mares sobre qüestions relacionades amb la bellesa, com per exemple la manera de depilar-se. Tot i que en aquest àmbit no podem obviar la influència del consumisme més ferotge que vol captar nous clients, així com de la promoció d'un únic model de bellesa també per als homes i els riscos que això comporta —cada vegada hi ha més nois adolescents que entren en processos d'anorèxia—, no podem obviar que aquestes noves preocupacions que expressen els nois, provenen del desig. Entenem que d'alguna manera entren a considerar el seu cos com una cosa important i no només com una mena d'armadura que els ha de protegir de les seves emocions. Segurament, també cal analitzar com es construeix aquest desig i quins són els elements que el fan desitjable, donat que alguns d'aquests nous patrons de comportament poden esdevenir nous estereotips i per tant, també limitadors.

Aturar-nos en la qüestió del cos és important a l'hora de continuar situant els reptes que els homes tenen com a col·lectiu. Si anem una mica més enllà de l'estètica, entenent el cos com a portador i donador d'identitat, veurem la importància que aquest desenvolupa en el procés de construcció de rols. Un

clar exemple són els debats que s'estan realitzant dins del moviment transgènere i transsexual sobre el cos en la construcció d'identitat. I és que cal entendre el cos com el punt de partida des d'on arriben, circulen i s'expressen emocions, desitjos, sentiments, sensacions i no només com un receptor d'idees o una armadura muscular. A més, cal considerar que l'expressió de tot aquest entramat de pensaments, emocions i sensacions es realitza a través de la relació amb els diferents àmbits de la quotidianitat personal, i especialment en la relació amb altres subjectes, donant sentit a la identitat. Aquest és un repte important per a la diversitat del col·lectiu masculí, ja que ha representat una de les condemnes més limitadores de l'arquetip viril. Així, podríem dir que l'apropament d'alguns homes a allò considerat com a femení —la cura i la preocupació per tot allò relacionat amb la corporeïtat— ha significat una millora per a les seves vides, de la mateixa manera que per a moltes dones ha estat positiu apropar-se a allò masculí.

La divisió cartesiana entre cos i ment: escissió entre cognició i emoció

La centralitat de la cognició en el coneixement occidental formulada pels diferents pares de la filosofia ha mar-

cat profundament el desenvolupament emocional de les generacions passades i de les presents. L'enunciat sobre els universals d'Aristòtil (384 aC - 322 aC) continua definint els humans en un sol gènere, en què la prevalença d'allò masculí va més enllà del llenguatge. El principi cartesià del *Cogito ergo sum* —penso, per tant existeixo— situa un dels elements centrals de la filosofia occidental: el pensament com únic eix vertebrador del ser humà. La corporeïtat esdevé així prescindible, com diu René Descartes (1596-1650), en la reflexió que acompanya a aquest raonament: «Després, examinant amb atenció el que jo era, i veient que podia fingir que no tenia cap mena de cos (...) però que no podia fingir, per això mateix, que no era res»³. Descartes considera que pot prescindir del cos, però no pot prescindir de l'ésser com si fossin dos ens diferents. Aquesta afirmació fa possible el discurs que més tard s'instaurarà respecte la necessària separació entre natura —el cos— i cultura —la ment.

Allunyar-se del cos, de les emocions que poden induir a errors, allunyar-se de la natura, ha tingut un impacte importantíssim en la construcció de l'arquetip viril al llarg de la història del pensament i, alhora, en la definició i la construcció dels estereotips de gènere.

³ DESCARTES, *Discurs del mètode*.

L'apropament d'alguns homes a allò femení << ha millorat les seves vides, de la mateixa manera que per a moltes dones ha estat positiu apropar-se a allò masculí

El dany causat per aquesta separació és immens, donada la importància del cos en la construcció de la identitat. Alguns autors, com Alexander Lowen (1910-2008) en el terreny de la psicologia i Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) en el de la filosofia, van situar la importància de la qüestió al llarg del segle XX. En aquest sentit, per Lowen «la persona experimenta la realitat del món només a través del seu cos. L'ambient extern l'impressiona perquè ensopega contra el seu cos i li afecte els sentits (...) Com més viu està el cos, més vivament la persona percep la realitat i més activament li respon».⁴

Però la importància del cos sovint ha estat negada i posada en qüestió. Encara avui, en la majoria d'intervencions que es fan des de la psicologia i la psiquiatria, no tenen en compte el cos, negant totes les percepcions i informacions que ens arriben a través dels sentits, establint la necessitat d'una racionalitat no «contaminada» per les emocions. Aquest fet, amb conseqüències doloroses per tots dos sexes, continua tenint una especial incidència sobre el col·lectiu masculí.

Aquesta jerarquia a l'hora d'avaluar «el coneixement» ha estat un eina i una estratègia més del patriarcat per crear

dualitats incompatibles, i per separar naturalesa i cultura, cos i cognició. Així, les dones, per la seva emotivitat i proximitat a allò primitiu, han de formar part de la natura, i els homes, per la seva racionalitat i pel domini dels impulsos i les emocions han, de formar part de la cultura, negant a uns i a les altres qualsevol possibilitat d'intercanvi i aproximació a l'altra part.

Aquesta segregació es produeix separant els nois del contacte amb allò femení a través de diferents rituals, com el distanciament amb la figura materna o la segregació en els jocs. Així, en la majoria de cultures, els nens poden gaudir de la proximitat de la mare sense ser penalitzats, però quan comencen a fer-se grans veuen que han de distanciar-se d'ella si volen entrar en el món dels homes. Com diu la filòsofa Carmen Magallon, «les causes de la creació d'una identitat masculina basada en el menyspreu per tot allò femení i la idealització d'una hipermasculinització en els seus termes més negatius, responen a una traumàtica separació durant la infància dels valors materns femenins en el moment de la seva identificació amb els valors masculins, que suposen l'abandonament del model femení vinculat al plaer matern.»⁵

4 LOWEN, *La Traición al Cuerpo. Análisis bioenergético*.

5 MAGALLON, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia».

La forma com els estereotips s'implanten en les subjectivitats genera una força que pot confondre allò que un és o voldria ser amb allò que li han manat que sigui

Per a la majoria d'homes, aquesta separació traumàtica dificulta el posterior acostament al món de la cura, fet que no es produeix en el cas de les dones en no haver-se allunyat mai del món dels afectes. Per tant, podem dir que un dels reptes urgents té a veure amb la deconstrucció i descodificació de les jerarquies relacionades amb la masculinitat hegemònica, assumint la seva humanitat corpòria i enfrontant-se a la condemna patriarcal de viure fora del cos, vivint la responsabilitat en el seu desig d'ésser i de mirar a l'altra i reconèixer-la, des de la pròpia llibertat, assumint noves responsabilitats relacionades amb la quotidianitat, com la pròpia cura i la dels altres.

Aquest repte també requereix les possibilitats d'expressar i posar en joc competències emocionals no considerades i a la vegada amagades per, entre altres coses, la por a la vulnerabilitat. Així, podem visualitzar que en la construcció de noves masculinitats hi juga un paper cabdal la permanència dels missatges continuistes de l'arquetip viril i el desig de crear nous paradigmes.

Estereotips i masculinitat

L'adscripció dels homes als estereotips de la masculinitat tradicional, tot i anar canviant, continua tenint vigència. Pel

col·lectiu masculí, encara és difícil desmarcar-se, rebutjar-los i no participar d'ells. Aquesta situació té a veure amb la forma com aquests s'implanten en les subjectivitats, ja que algun d'ells té una força que en ocasions pot confondre allò que un és o voldria ser amb allò que li han manat que sigui. La pressió s'exerceix sobre el fet de ser acceptat o no.

En aquest procés d'adscripció a l'estereotip hi juga un protagonisme important la socialització primària, en la qual la relació amb les figures d'afecció bàsiques⁶ —mares i pares— faciliten tota una sèrie d'informacions sobre allò que és i allò que no és acceptat. En un segon procés d'obertura al món i a les relacions, es reben nous missatges socialitzants sobre què han de fer i com ho han de fer per ser acceptats, estimats, considerats en els seus entorns de relació. Aquí, cal remarcar el paper central dels mitjans de comunicació en el sentit en què Iolanda Tortajada, professora de comunicació a la Universitat Rovira i Virgili, es refereix quan afirma que «no es limiten a reflectir la realitat sinó que la construeixen»⁷. Així,

cada vegada hi ha més agents que donen informació i menys possibilitats de limitar i controlar l'accés als mateixos. A més, hem de ressaltar que els missatges encara són extremadament homogenis, amb molt poca promoció d'altres formes d'expressió i de relació entre les persones. Per tant, veiem que nenes i nens estan oberts a tots els estímuls que reben, els quals els ajuden a construir les seves identitats en un camí de llarg recorregut.

El procés d'interiorització de pautes i comportaments s'estableix a partir de normes que sancionen allò que no és permès alhora que premien les conductes que es volen establir com a positives. Aquest procés de normativització actua tan a nivell simbòlic com real i es fa efectiu a través de diferents nivells: el cognitiu, l'emocional, l'afectiu, el de comportament amb l'objectiu que la norma imposada sigui viscuda i considerada com allò natural. Com es pot veure en l'estudi «Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades», «els resultats dels diferents tallers realitzats en diversos centres d'educació secundària l'any 2007 aporten dades significatives sobre la vigència, prevalença i fortalesa dels estereotips i dels rols de gènere al País Basc. Davant la pregunta 'com són els homes?' i 'com són les dones?', en tots els grups els i les adolescents coincideixen a assenyalar que les

6 BOWLBY, *Vínculos afectivos: formación, desarrollo y pérdida*.

7 CAPDEVILA, *Els rols de gènere, les relacions d'amor i de sexe en les sèries de ficció i la seva recepció per part de les i dels adolescents a Catalunya. El cas de Sin tetas no hay paraíso*.

dones són sensibles, histèriques, intuïtives, afectuoses, xafarderes, netes, porugues... Els homes són definits amb els següents adjectius: arriscats, violents, esportistes, infidels, actius, despistats i bèsties. No és trivial que en tots els tallers es repeteixin les mateixes imatges estereotipades.»⁸

Els estereotips associats a la masculinitat, certament, es fan difícils de rebutjar donada la possibilitat de privilegis i poder que comporten. Però els homes no només no els rebutgen pels suposats beneficis que n'obtenen, sinó perquè rebutjar l'estereotip dominant els posa en risc de ser considerats com a «no homes» i per tant propers a allò femení. A més, el fet que els estereotips s'hagin articulats com a complementaris —per exemple, homes/forts, dones/febles— agreuja el seu impacte, en la mesura que perpetua el dualisme i la idea de complementarietat enfront la idea de dues subjectivitats que es miren en tant que éssers únics i complerts.

Com ja hem assenyalat, els estereotips masculins permeten mostrar el lloc de superioritat, de poder i privilegi de què molts homes poden gaudir. Però, en canvi, en la vivència interna no es planteja quins efectes té, quin cost emocional representa per a molts homes

estar en la tensió continuada d'haver de demostrar que s'actua d'acord a allò que s'espera d'ells. I és aquí on trobem la part més negativa: acceptar l'estereotip com l'única possibilitat de conducta. Aquesta creença ha suposat —i encara suposa— no qüestionar-se les pràctiques més nocives de l'estereotip, com per exemple la utilització del poder, l'abús i la força, no només en les seves relacions entre iguals, sinó per a fer prevaldre aquesta condició sobre qui es considera inferior i sense poder.

Masculinitat i abús

La pervivència de la violència masclista en totes les seves formes i àmbits és un fet que ens hauria d'avergonyir com a societat. Des de les responsabilitats polítiques s'hauria d'assumir que l'avenç cap a una plena consecució dels drets de ciutadania no serà possible mentre la violència masclista només sigui vista com un preu que han de pagar les dones per assolir la seva llibertat. En aquest sentit, és necessari que la violència envers les dones esdevingui un problema pels propis homes.

En la definició de les problemàtiques socials hi intervenen diferents factors, com l'anàlisi de la causalitat, la dimensió estadística, els factors que les possibiliten, la percepció social, els actors

que hi intervenen i les respostes que es requereixen per pal·liar-les. En relació a la violència masclista, podem dir que tenim una bona anàlisi de la casualitat i dels factors que la possibiliten a través de l'exposició de motius de la Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista de 2008. També s'ha avançat en el coneixement estadístic del fenomen, donant-se més i millors respostes gràcies al treball continuat realitzat pels grups de dones i els feminismes, amb la complicitat de moltes dones —i homes— amb càrrecs públics, que han aconseguit situar el problema a l'agenda política. Ara bé, queda pendent treballar amb més profunditat la percepció social del problema i les respostes que els actors que hi intervenen hi donen, com mostra la pròpia dimensió estadística:⁹

- 1 de cada 4 dones ha patit una agressió masclista d'especial gravetat al llarg de la seva vida.
- En l'àmbit de la parella i ex-parella, prop de 70.000 dones es consideren maltractades el darrer any.
- Més d'un 80% de les dones que han patit fets que consideren delictius, la majoria a mans d'un home del seu entorn, no ho denuncien.
- En l'àmbit laboral, un 4% de les dones que han treballat per compte d'altri s'han vist obligades, algun cop al llarg

8 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

9 *Enquesta sobre violència masclista a Catalunya*.

>> El recurs de la violència per autoafirmar-se és una eina a l'abast de tots els homes. La decisió d'utilitzar-la o no és individual

de la seva vida, a deixar la feina a causa d'un assetjament sexual i un 5,2% han estat objecte d'acomiadaments sexistes.

- En l'espai públic, un 12,2% ha patit algun tipus d'agressió sexista al carrer l'any passat, de les quals, el 3,2% assenyala que els fets li van produir un impacte psicològic intens.

- Augmenta el retret social cap a la violència masclista, tot i que les dones són més pessimistes que els homes pel que fa als progressos assolits.

Que la violència masclista sigui un problema per a molts homes no només vol dir que s'hagin d'enfrontar a les responsabilitats legals que les accions individuals els ocasionin, sinó també a la responsabilitat que com a col·lectiu hi tenen. Això vol dir rebutjar clarament aquestes accions, la ideologia que l'empara, les normes socials que la legitimen i els relats que la fan desitjable i la justifiquen. L'ús de la violència per part dels homes, de forma general, ha estat un continu durant la història de la humanitat. Massa vegades recórrer a aquesta evidència ha estat un argument fàcil per a justificar la necessitat de la mateixa i la seva inevitabilitat.

En contradicció amb aquesta visió determinista, alguns autors, com l'antropòleg Montague F. Ashley-Montagu (1905-1999), assenyalen que «aprendre a parlar costa molts mesos. Aprendre a

estimar pot costar anys. Cap ésser humà neix amb impulsos hostils o violents, i ningú es torna hostil o violent sense prendre el temps necessari per aprendre a ser-ho»¹⁰. La noció d'aprenentatge de la violència és útil, no només per plantejar els reptes d'una nova masculinitat, sinó que també ho és des d'una perspectiva de canvi social. Les possibilitats de desaprendre la violència i aprendre noves formes de relació ens obren nous paradigmes en la construcció d'identitats no marcades per determinismes ni per estereotips, i per tant no obligades a utilitzar l'abús per a demostrar la seva superioritat. Així, podem pressuposar que en el marc de la multicausalitat de la violència, un dels factors claus té a veure amb l'educació en les emocions o el que s'ha anomenat l'escola coeducativa, la qual incorpora els sabers i les aportacions de les dones a la tasca de civilització abans que els del poder i el domini, propiciant així nous models de relacions i posant la llavor per tal que la violència masclista deixi de ser generadora d'altres violències. En aquest sentit, la filòsofa Carmen Magallon manifesta que «la violència que s'exerceix al món té molt a veure amb la violència que exerceixen els homes envers les dones, el model paradigmàtic de violència, la base en què s'assenten les altres vio-

¹⁰ ROJAS, *Las Semillas de la violencia*.

lències. (...) La desvalorització de les dones en la cultura i en la construcció de la identitat dels homes és un factor crucial en el manteniment i la reproducció de la violència en general.»¹¹

Al plantejament de la desvalorització de les aportacions de les dones a la cultura, personalment hi afegiria una altra qüestió fonamental. I és que tenir el poder sobre les dones garanteix el domini sobre els altres en tant que simbòlicament són donadores de vida. En la realitat quotidiana, aquesta anàlisi ens dóna informació sobre el paradigma del qual parteixen els homes que utilitzen la violència, alhora que ens pot ajudar a entendre com un home que es comporta violentament en les seves relacions íntimes no ho faci necessàriament en altres àmbits. Això és així perquè els homes que utilitzen la violència tenen una percepció més o menys conscient sobre on poden i on no poden ser penalitzats —legal o socialment— si desenvolupen aquest comportament.

D'altra banda, els estereotips patriarcals han mutilat molts homes en l'esfera de les emocions, fet estretament relacionat amb la separació dels homes de la criança i la cura de les filles i els fills. La divisió del treball entre la funció productiva i la reproductiva i amb l'ex-

clusiva dedicació dels homes a les tasques de la producció i de les dones a la cura i manteniment de la vida, ha estat essencial en aquest efecte. Com mostra un estudi de l'Institut Català de les Dones, «aquesta divisió del treball és la que provoca que els membres masculins de la família estiguin en situació de dominació i els femenins en situació de subordinació. I aquesta és la divisió que està present en el procés d'aprenentatge de les tasques i dels valors considerats com masculins i femenins en l'interior de la llar-família».¹² A banda, que els homes de forma majoritària s'apartin de la cura i de les tasques de la llar ha suposat que molts no siguin capaços de fer-se càrrec de si mateixos. I sense assumir la responsabilitat de l'autocura difícilment es poden fer responsables de terceres persones. Cal dir que cada vegada hi ha més homes que desitgen participar d'aquestes tasques, però també hem de continuar insistint en que encara són la minoria.

Així mateix, la qüestió de la responsabilitat sobre un mateix no és trivial en l'àmbit de la violència en les relacions íntimes, ja que assumir la responsabilitat sobre els actes abusius és la principal dificultat per deixar d'exercir els abusos. Donat que molts homes que

utilitzen la violència, no posen en qüestió la seva actitud —ans al contrari, les minimitzem posant en dubte l'abast del dany que han ocasionat i es justifiquen culpabilitzant l'agredida— i es fa difícil la seva implicació en el canvi. Aquest fet és el que els permet continuar amb el mateix patró de comportament. Però també cal ressaltar masses vegades que aquesta irresponsabilització està potenciada des de diferents àmbits, com per exemple quan s'insisteix a minimitzar el problema dient que les dones menteixen i denuncien només per aconseguir millores en l'àmbit civil, o quan es prima el dret del pare biològic enfront de la seguretat de les i els menors i moltes altres situacions. Aquesta manca de responsabilització de les accions individuals i col·lectives no la trobem només en aquest àmbit de la violència, sinó en tots. Només cal veure les dificultats que encara existeixen per penalitzar les diferents agressions sexuals contra les dones, les nenes i els nens, com les violacions en temps de guerra o el tràfic de dones amb finalitat d'explotació sexual. En els casos d'accions col·lectives contra la integritat i la dignitat de les dones, la responsabilitat de cadascun dels actors molt sovint es pretén diluir sota la pressió dels altres, el «fer el que tots fan».

Si ens aproximem a aquesta responsabilitat individual en el marc de la vio-

11 MAGALLON, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia».

12 TORNS, *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses*

» Manca la revolució de les pràctiques individuals dels homes, que passa per reconèixer les dones, exercir el poder amb responsabilitat, rebutjar la violència i participar en la cura

lència en l'espai íntim, i per entendre alguns dels mecanismes que articulen el seu exercici, ens trobarem que per molt homes la percepció de la frustració, el fracàs, l'autodesvalorització i la baixa autoestima, poden estar molt presents en la percepció de si mateixos. L'imperatiu de les normes socials d'amagar les emocions i els sentiments els impedeix demanar ajuda per les pors a expressar allò que pot ser considerat com a indegut, en ser oposats als estereotips que defineixen la masculinitat hegemònica: l'acció, el valor, l'autosatisfacció, l'èxit, el poder i el control sobre si mateix i sobre els altres. Són aquests estereotips els que també faciliten el menyspreu més absolut per tot allò femení i pel patiment de l'altre en tant que ésser humà.

Pot sorprendre afirmar que en la gran majoria d'homes que utilitzen la violència aquest comportament no respon a fets patològics, sinó a la naturalització que es continua fent de l'ús de la violència en els diferents productes mediàtics i també amb els rituals de masculinitat que continuen donant-se en àmbits de participació en què predominen els homes, com en els exèrcits o en la majoria d'esports. Sobre aquest fet, l'assessor en polítiques de gènere Michel Kaufman afirma que «les inseguretats personals conferides per l'incapacitat de passar la prova de la masculinitat, o

simplement l'amenaça del fracàs, són suficients per portar a molts homes, en particular quan són joves, a un abisme de temor, aïllament, ira, autoflagel·lació, autorebuig i agressió»¹³. Per tant, el recurs de la violència per autoafirmar-se és una eina a l'abast de tots els homes. La decisió d'utilitzar-la o no és individual.

La contradicció entre allò que se sent i el que està permès expressar —sumada a les dificultats per demanar ajuda— moltes vegades es resol utilitzant la violència contra qui es percep com a més feble. Aquest recurs no és aïllat, sinó que en general es constitueix en una dinàmica relacional difícil d'aturar. Per tant, la resolució de contradiccions, sumada a la percepció de tenir el poder és el que pot empènyer a utilitzar l'abús i la violència.

Resumint, la continuïtat de les accions abusives està relacionada amb les diferents característiques associades al model viril. I aquí, com hem vist, tenir el poder, el control de la relació i el domini sobre l'altre hi juga un paper cabdal. Aquesta percepció de domini impedeix els homes veure que les seves imposicions s'accepten des de la por i no des del reconeixement. Però els homes que recorren a la violència també

són receptors de la seva pròpia agressivitat en la mesura que el contacte amb la mateixa pot pressuposar conductes de risc social, a la vegada que es deterioren i es restringeixen diferents aspectes de les seves capacitats empàtiques i emocionals. Són presoners del seu propi estereotip.

La presa de consciència social i l'establiment de recursos ha permès que moltes dones facin fracassar aquest continu de violència amb efectes beneficiosos per a elles, per als fills i filles i fins hi tot per a les seves parelles agressores, ja que no només els donen diverses oportunitats per a la reflexió, la presa de consciència i la recerca d'ajuda, sinó que obren la possibilitat a que ells trobin noves maneres, a través del diàleg i la negociació, per a resoldre els conflictes interns que es plantegen davant d'aquestes noves realitats. Sabem que en la majoria de casos són les dones les que donen informació a les seves parelles sobre on cercar ajuda. Però aquestes oportunitats no sempre són aprofitades i quan les dones trenquen la relació, en molts casos els homes busquen noves relacions on continuar exercint el que creuen que és el seu poder.

La resistència de molts homes a cercar ajuda i a establir relacions de suport mutu no només està vinculada amb els manaments de la virilitat que

13 KAUFMAN, «Las siete P's de la violencia de los hombres».

Cal assumir que no hi ha una única masculinitat, obrint-se a la complexitat i diversitat de les identitats

operen a nivell cognitiu, sinó que el fet d'estar apartats del contacte amb el món dels afectes, de les emocions —és a dir, no ocupar-se de «coses de dones»—, ha representat una pèrdua de gran abast per al col·lectiu masculí, limitant les possibilitats de construir relacions d'ajuda mútua. Sabem que les pràctiques quotidianes que tenen a veure amb el contacte físic i emocional, amb nadons, amb infants, amb persones grans, permeten la construcció de vincles afectius amb les persones més properes i potencien l'empatia, actuant com antídote de l'abús. Per tant, es presenta el repte de repensar els rols de masculinitat i de paternitat donant espai a noves responsabilitats com a donadors i mantenidors de la vida.

Epíleg

Podem dir que estem al final del patriarcat en tant que estructura social formal, és a dir, ja no hi ha lleis, ni normes, almenys en les societats occidentals, que anomenin els subjectes humans de forma diferent. I en aquest procés, les dones, en tant que promotores dels canvis, han tingut un protagonisme essencial. Han assumit els reptes de voler viure i gaudir dels drets que els homes s'havien adjudicat per a si mateixos, especialment en l'àmbit públic i sense re-

nunciar a les tasques de cura malgrat la doble càrrega que això els ha suposat.

Possiblement podem dir que el gran repte pendent és a mans del col·lectiu masculí i el seu apropament a les tasques de cura. Manca la revolució de les pràctiques individuals dels homes, les quals passen pel reconeixement de les aportacions de les dones, per la responsabilitat en l'exercici del poder i la violència, pel rebuig a aquestes pràctiques i pel desig de participar en la cura de la vida. Assumir que el vell model està en crisi no només és necessari per a molts homes, sinó que ho és per a la humanitat en general. Plantejar-se el repte de repensar els conceptes de masculinitat, assumint que no hi ha una única manera de ser i d'actuar, obrint-se a la complexitat i diversitat de les identitats masculines, possiblement és un dels factors que ajudarà a acabar amb el patriarcat. En definitiva, la llibertat dels homes com a col·lectiu no pot continuar sostenint-se sobre la opressió de les dones. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BERGARA, Ander (et. al.). *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades* [en línia]. Vitòria: EMAKUNDE-Instituto Vasco de la Mujer, 2008. Disponible a: <http://www.berdingune.euskadi.net/u89-congizon/es/contenidos/enlace/enlaces_mochila_gizonduz1/es_gizonduz/adjuntos/guia_masculinidad_cas.pdf>.

BOWLBY, John. *Vínculos afectivos: formación, desarrollo y perdida*. Madrid: Morata, 1999.

CAPDEVILA, Arantxa (et.al.). *Els rols de gènere, les relacions d'amor i de sexe en les sèries de ficció i la seva recepció per part de les i dels adolescents a Catalunya. El cas de Sin tetas no hay paraíso* [en línia]. Barcelona: CAC – URV, 2010. Disponible a: <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/Genere_amor_i_sexe_en_series_ficcion_i_adolescents.pdf>.

DESCARTES, René. *Discurs del mètode*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

Enquesta sobre violència masclista a Catalunya [En línia]. Barcelona: Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, 2010. Disponible a: <http://www10.gencat.cat/gencat/binaris/20101210_violencia_tcm32-135494.pdf>.

KAUFMAN, Michael. «Las siete P's de la violencia de los hombres» [en línia]. Disponible a: <<http://www.michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/kaufman-las-siete-ps-de-la-violencia-de-los-hombres-spanish.pdf>>.

LOWEN, Alexander. *La Traición al Cuerpo. Análisis bioenergético*. Madrid: Era Naciente, 1995.

MAGALLON, Carmen, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia». A FISAS, Vicenç. *El sexo de la violencia*. Barcelona: Icaria, 1998.

ROJAS, Luís. *Las Semillas de la violencia*. Madrid: Espasa Calpe, 1999.

TORNS, Teresa (et. al.). *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses* [en línia]. Barcelona: Institut Català de les Dones, 2007. Disponible a <http://ideo.sectorweb.es/arxiu/Dones%20i%20treball_mites%20i%20certeses_estudis2.pdf>.